

Interview met Manon Ruijters, Niek van Benthum en Désirée Bierlaagh

Stevig (leren) staan

Ontwikkelen van professionele identiteit tijdens de beroepsopleiding

Met het ontwikkelen van een professionele identiteit geef je een eigen kleur aan wie je bent, in relatie tot het werk dat je doet en de context waarin je dat doet. Wanneer begint de ontwikkeling van professionele identiteit? Wanneer en waar krijgt je identiteit een professioneel tintje? Kun je die professionele identiteit ook al ontwikkelen voordat je gaat werken, tijdens de beroepsopleiding?

Isolde Kolkhuis Tanke

In 2019 verscheen het boek ‘Mijn binnenste buiten’ (Ruijters, Van Luin, Wortelboer et al., 2019), een werkboek over de ontwikkeling van professionele identiteit tijdens de loopbaan. De vraag drong zich vervolgens op – geïnitieerd door Dominique Potier van Arteveldehogeschool Gent – of iemands professionele identiteit zich niet al eerder ontwikkelt, tijdens de beroepsopleiding. En zo ja, hoe zou je daar dan gericht aandacht aan kunnen besteden en het onderdeel laten uitmaken van de opleiding?

In eerste instantie pakte een klein team van denkers – met name uit het hbo – de uitdaging op om hier ideeën over te ontwikkelen. Gaandeweg bleek het een omvangrijker en veelzijdiger vraagstuk dan gedacht en uiteindelijk sloten ongeveer 20 praktijkonderzoekers uit allerlei contexten (mbo, hbo, wo) zich erbij aan. Dit alles resulteerde in het boek *Stevig (leren) staan*, dat in september verschijnt.

Met redacteurs Manon Ruijters, Niek van Benthum en Désirée Bierlaagh bespreek ik het thema van het boek en de betekenis ervan voor beroepspraktijk en onderwijs; juist in een tijd waarin werk continu aan verandering onderhevig is.

Wat bedoelen jullie met het ontwikkelen van ‘professionele identiteit’ en waarom vraagt dit in beroepsopleidingen specifieke aandacht, naast kennis, vakinhoud en vaardigheid?
Manon: ‘Professionele identiteit is dat wat je onvervreemdbaar een eigen kleur geeft in de verbinding

tussen wie je bent (persoon), het werk dat je doet (professie) en de context waarbinnen je dat vormgeeft. In het werk dat mensen doen spreken we vaak over “rollen”, maar daar kun je naar mijn idee vraagtekens bij zetten. Een rol pak je op, je zet hem weer van je af, je geeft hem door, een ander neemt het over. Als je veel rollen hebt, wat is dan je professionele identiteit in al die verschillende delen? Wat is het “geheel”? Er zijn organisaties die mensen vragen daar zelf een naam aan te geven, aan wat en wie ze zijn. Dat vind ik wel een mooie uitdaging. Voor mij reikt professionele identiteit dus veel verder dan een rol. Het gaat over samenhang: mensen hebben behoefte aan consistentie in wie ze zijn, hoe ze ver-

Voor mij reikt professionele identiteit veel verder dan een rol

schijnen, hoe ze overkomen. Professionals willen niet alleen goed werk leveren, maar ook iets toevoegen. Als je zichtbaar wilt zijn als iemand die ertoe doet en zich ergens in onderscheidt, dan lukt dat niet als je alleen kennis, vaardigheden, competenties opdoet; dat alles in kleine, gefragmenteerde stukjes. Je hebt

iets groters nodig, een meer overkoepelend beeld van jezelf als beroepsbeoefenaar. Pas dan kun je ten volle tot bloei komen, naar mijn idee.'

Niek: 'Bij Aeres Hogeschool vinden we aandacht voor de professionele identiteit van studenten bijvoorbeeld heel belangrijk bij onderzoekend werken en het op gang brengen van een innovatie in de organisatie, van-

Een vorm van samenhang in hoe iemand zich op verschillende plekken laat zien, vind ik cruciaal

uit een eigen rol in die context. We willen graag dat studenten helder voor ogen krijgen wat voor innovator ze zijn, wat hun "kleur" is. Oftewel: Hoe vul jij je rol in als je zo'n innovatie op gang wilt brengen? Ben je iemand die meer de leiding pakt? Of kijk je vooral hoe je samen met anderen tot overeenstemming kunt komen? In dit soort (leer)situaties komt professionele identiteit steeds weer tot uitdrukking. In hoeverre is het een consistent beeld dat je van jezelf laat zien? Stel, je bent van nature niet iemand die sterk op de voorgrond treedt of hoog van de toren blaast, dan zou het vreemd zijn als je dat als onderzoekende innovator

ineens wel gaat doen. Een vorm van samenhang in hoe iemand zich op verschillende plekken laat zien, dat vind ik cruciaal. En daar gaat het over bij professionele identiteit.'

Désirée: 'Een concreet voorbeeld was voor mijzelf het moment dat ik practor werd. Dat is een vrij nieuw beroep en iedere practor in het mbo geeft daar een eigen invulling aan. Aanvankelijk ervaarde ik het vooral als een nieuwe "rol" die ik erbij kreeg en waarvan ik nog niet wist hoe ik daar mijn identiteit aan kon ontleen. Ik bleef me dan ook nog steeds voorstellen als "verpleegkundige"; wat ik van oorsprong ben. Inmiddels ben ik nu zover dat ik me echt practor voel, maar het kostte wel even tijd voordat ik echt in dat beroep gegroeid was.'

Wat ik bij studenten ook zie, is dat ze eerst nog niet goed weten waarom ze voor een bepaalde opleiding gekozen hebben: "Gewoon, omdat ik denk dat het wel bij me past". Daarom vind ik het werken aan die beroepsidentiteit zo belangrijk; het kan immers ook betekenen dat studenten gaandeweg ontdekken dat een beroep helemaal niet zo goed bij ze past. Als je daar aandacht aan besteedt, kunnen ze bewust een keuze maken voor iets anders dat beter past bij wie ze (willen) zijn.'

In hoeverre is aandacht voor ontwikkeling van professionele identiteit in de huidige tijd belangrijker geworden, gezien ontwikkelingen in werk en arbeidsmarkt?

Manon: 'Dat beroepen voortdurend blijven veranderen en dat we veel beroepen van de toekomst nu nog niet kennen, dat is inmiddels wel een gegeven. De vraag is, wat kun je dan nu al wél ontwikkelen, wat eigen is aan jou en waarin je tot je recht komt – ook al weet je nog niet hoe de toekomst eruit zal zien. Dat gaat over de ontwikkeling van identiteit. Zie het vooral als de sterke basis die je nodig hebt en waar je daarna weer op kunt voortbouwen, ook al weet je nu nog niet met welke volgende bouwstenen in wat voor soort beroep dat straks zal zijn. Je hebt naar mijn idee altijd eerst iets nodig waar je je mee kunt verbinden (*identificeren*), voordat je je eigen kleur/identiteit daarin kunt vinden (*separatoren*). Ook al zullen de beroepen van nu er anders uit gaan zien in de toekomst, die professionele identiteit biedt je wel een sterke basis waar je later de nieuwe bouwstenen aan kunt toevoegen. Als je de slag moet maken naar een nieuw beroep, ga je door een mentale ontwikkeling heen die je een "transformatie" zou kunnen noemen; dat is geen eenvoudig of spanningsloos ontwikkelproces, maar het is wel verrijkend. Je wendbaarheid neemt toe. Je komt dan eigenlijk op een hoger plan van (mentale) ontwikkeling terecht en kunt daardoor ook makkelijker bijdragen aan complexe vraagstukken waarin veel mensen met allemaal andere ideeën samen tot een oplossing moeten komen.'

Een risico dat ik signaleer in deze tijd is dat er steeds meer nieuwe beroepen ontstaan die nog geen duidelijke

Niek van Benthum

Niek van Benthum werkt als docent/onderzoeker op Aeres Hogeschool Wageningen. In de bacheloropleiding voor docenten in het (groene) beroeps-onderwijs, verzorgt hij onderwijs in en begeleidt hij studenten bij het opzetten en uitvoeren van een praktijkgericht onderzoek in de eindfase van hun studie. Daarnaast werkt Niek in de master Leren en Innoveren van Aeres Hogeschool Wageningen als docent, assessor, studiecoach en onderzoeksbegeleider. Daar heeft hij de focus op innoveren in een team en op het ontwerpen van leertrajecten.

Verder is Niek verbonden aan het lectoraat van Manon Ruijters, waarin hij zich bezighoudt met professionele identiteit. Hiervoor heeft Niek promotieonderzoek gedaan naar professionalisering van docenten in *Assessment for Learning* en is hij werkzaam geweest als docent in het (speciaal) basisonderwijs.

lijke beroepsidentiteit hebben. Het lastige is dat je je in zo'n beroep niet goed met iets kunt vereenzelvigen. Je hebt geen duidelijk fundament van waaruit je later verder kunt bouwen aan je identiteit, wanneer ook dat beroep weer aan verandering onderhevig is.'

Désirée: 'Ja, ik zie ook dat de context waarin je een beroep uitvoert voortdurend verandert; steeds sneller ook. Niet alleen qua benodigde kennis en vakinhoud, maar ook qua onderliggende opvattingen. Zoals de veranderende opvattingen over gezondheid. Of hoe je zelf waarde blijft toevoegen aan de technologische mogelijkheden die er in je werk zijn.'

Ook zie ik interprofessioneel samenwerken steeds belangrijker worden. Dat is een ontwikkeling waar we studenten echt op moeten voorbereiden en in mee moeten nemen. Dus daar beginnen we al mee op school, bijvoorbeeld door over verschillende opleidingen heen projecten te doen. Denk aan projecten waarin studenten van zorg en welzijn samen moeten werken met studenten van technische of ICT-opleidingen. Juist in dat interprofessionele samenwerken – wat je al op school kunt leren – is het belangrijk dat je goed weet "waar je van bent" en hoe zich dat verhoudt tot "waar die ander van is".'

Niek: 'Inderdaad, in vraagstukken die een beroep doen op interprofessioneel samenwerken is het van belang dat je je bewust bent van wat *jij* brengt in die samenwerking en waar juist *jouw* expertise zit, oftewel: waar jij je in onderscheidt en jouw specifieke kleur inbrengt.'

Désirée Bierlaagh

Désirée Bierlaagh is verpleegkundige (niet praktiserend) en verplegingswetenschapper. Zij werkt sinds 2019 als practor van het Centrum voor Innovatief Vakmanschap (CIV) Welzijn & Zorg bij mbo-Rijnland en is daarnaast zelfstandig adviseur. Zij heeft een passie voor het vakmanschap van mbo'ers in welzijn en zorg. Haar expertise is om hun unieke waarde te benutten bij transitie en vernieuwingen in het werkveld.

In haar practoraat doet Désirée daar onderzoek naar, onder de noemer van praktische wijsheid. Dat doet zij via een aanpak van participatief actieonderzoek. De (ontwikkeling van) professionele identiteit vormt een belangrijk fundament voor haar practoraat, evenals de presentiebenadering van Andries Baart en normatieve professionalisering/waardenwerk van Harry Kunneman.

Met de term 'professionals' doelen jullie zowel op theoretisch (hbo) als praktisch (mbo) geschoolden. In hoeverre zien jullie verschillen tussen typen professionals?

Manon: 'We hebben in het begin wel zitten worstelen met een onderscheid, bijvoorbeeld tussen professionals en vakmensen. Maar mijn conclusie is: dat werkt niet goed. Dat heeft alles te maken met de woorden vakmanschap en professionaliteit die een eigen leven zijn gaan leiden. Professionals voelen zich ook vakkundig, en vakmensen vinden zichzelf ook een professional. Oorspronkelijk was de term professional gereserveerd

Ik zie interprofessioneel samenwerken steeds belangrijker worden

voor de geneesheer, de rechter en de dominee. Nu hebben we een veel breder beeld van professionals en is dat niet meer afhankelijk van opleidingsniveau.

Maar er is natuurlijk wel een verschil tussen groepen professionals. Dat zit niet per se in het vooropleidingsniveau (mbo – hbo), maar meer in de aard van de mens, denk ik. Ik zou liever een onderscheid maken tussen vakprofessionals en ontwikkelprofessionals. Vakprofessionals zijn vooral gedreven door het heel goed zijn in hun vak, en ontwikkelprofessionals vooral door het steeds weer vernieuwen en ontwikkelen van hun vak. Dat is niet zwart-wit, dat heeft allerlei gradaties en variaties.'

Désirée: 'Ja dat klopt, en dat zie je vaak al tijdens de vooropleiding. Er zijn studenten die echt heel goed willen worden in dat ene vak. Anderen willen juist veel breder kijken en die vinden het innovatieve werken vooral leuk; die houden van projecten waarin een probleem speelt waar nog geen oplossing voor is.'

Tijdens het schrijven van het boek hebben we wel een poging gedaan om een indeling te maken in soorten professionals, maar dan blijkt dat het niet goed lukt om het zo scherp af te bakenen.'

Manon: 'Ik denk bovendien dat we voorzichtig moeten zijn met de aannames die we hebben in onze benadering van de groep vakprofessionals. Vakprofessionals zijn vaak een ondergewaardeerde groep in organisaties en krijgen minder kansen om zich te ontwikkelen, terwijl ze wel heel graag beter willen worden in wat ze doen. Dat laatste wordt echter – ten onrechte – niet gezien als groei.'

Denk bijvoorbeeld aan de verpleegkundige die geniet van het zorgen, maar die niet warmloopt voor de zoveelste verandering die de organisatie wil doorvoeren. Of de docent wiens hart uitgaat naar het verzorgen

Stevig (leren) staan

Aan de slag met professionele identiteit in beroepsopleidingen

(verschijnt september 2023 bij Uitgeverij Boom Amsterdam)

Nadenken over professionele identiteit komt niet pas aan de orde wanneer je als professional al met beide benen in het werk staat.

Zou het geen goed idee zijn om de toekomstige professionals al te helpen nadenken over wie ze zouden willen zijn wanneer het echte werk start?

Het verzorgen van beroepsopleidingen is een belangrijke en maatschappelijk waardevolle taak waaraan vanuit allerlei disciplines hard wordt gewerkt. Maar we zijn er niet met een technisch vaardige uitvoering van opleiding en beroep. Ergens komt er wat 'magie' bij kijken. Helaas is er geen toverformule die dit met een eenvoudige (of desnoods complexere) zwaai tot stand brengt. Zie hier de kern van *professionele identiteit*.

Het schrijven van het boek *Stevig (leren) staan* ging van start met een onderzoeksgroep van docenten uit beroepsopleidingen, voornamelijk uit het hbo. Gaandeweg kwamen er auteurs bij die een ander perspectief (techniek, huisartsen, politie, zorg) of een andere kwaliteit (onderzoek, schrijven) inbrachten. Het resultaat van hun gezamenlijk puzzelen en schrijven is een boek voor docenten, ontwikkelaars en leidinggevendenden in het beroeps-onderwijs, waarin inzichten en praktijkervaringen rond het werken met professionele identiteit in initiële opleidingen worden

van mooi en goed onderwijs en naar het persoonlijk begeleiden van studenten. Juist het "hart voor het mooie en goede werk" maakt dat iemand uit zichzelf wil blijven leren en groeien om het steeds beter te doen. Dat zien we – ook vanuit HRD – nog wel eens over het hoofd. We zijn te snel geneigd ons eigen perspectief erop te plakken, namelijk: dat we dat niet bedoelen met leren en ontwikkelen.'

Niek: 'Wat mij ook opvalt, is dat vakprofessionals vaak op zichzelf komen te staan, dat ze niet echt kunnen bespreken met anderen wat de lol is die zij uit hun werk halen, juist vanuit hun gedrevenheid voor het vak. Terwijl ze het heel graag hebben over het goede en betekenisvolle werk dat ze doen en waar ze alles voor over hebben.'

Als het ontwikkelen van professionele identiteit meer aandacht verdient, al tijdens het beroeps-onderwijs, wat vraag dat dan van docenten?

Désirée: 'Dat is zeker een punt van aandacht. Want in een beroepsopleiding meer aandacht besteden aan de

gedeelde – en waarmee je als lezer studenten kunt helpen om al tijdens de beroepsopleiding een professionele identiteit te ontwikkelen.

Het gaat hier niet alleen over de jonge studenten in hun beroepsopleiding, maar ook over het blijven leren van werkenden in een beroep. Het zit immers in heel het werkende bestaan van mensen, om steeds nieuwe mogelijkheden aan te grijpen. Juist daarbij helpt aandacht voor de eigen professionele identiteit mee om richting te geven.

Auteurs van het boek

Redactie

- Manon Ruijters (Aeres Hogeschool Wageningen)
- Gerritjan van Luin (Van Luin coaching)
- Niek van Benthum (Aeres Hogeschool Wageningen)
- Désirée Bierlaagh (mboRijnland)

Auteurs

- Antoinette van Berkel en Netty Winters (Hogeschool van Amsterdam)
- Elly van den Berg en Jeanette de Korte (Christelijke Hogeschool Ede)
- Famke van Lieshout en Ronald de Pijper (Fontys Hogescholen)
- Lies de Coninck (TU Delft)
- Dominique Potier (Arteveldehogeschool Gent)
- Jitske Gulmans en Petra Cremers (Hanzehogeschool Groningen)
- Nicole van den Braak (Avans Hogeschool)
- Mirjam van Limpt (Politieacademie)
- Rika Schut
- Robert-Jan Simons

ontwikkeling van professionele identiteit komt al gauw onder druk te staan door de overvolle curricula. Juist omdat de kennis die studenten zich moeten eigen maken toeneemt, krijgt nadruk op kennis en vaardigheden al gauw de overhand. Hoe voorkom je een disbalans tussen aandacht voor kennis en voor professionele identiteit?

Bovendien raakt het direct het werk van onze docenten, als die zich niet meer alleen moeten richten op het overdragen van vakkennis en vaardigheden, maar juist ook op professionele identiteitsontwikkeling. Denk aan het samen met studenten leren onderzoeken van zaken, het begeleiden hoe een student zich thuis kan voelen in het beroep, etc. Dat vraagt iets anders, ook van docenten zelf, qua vaardigheden en beroeps-houding.

Wanneer ik, vanuit het practoraat, met docenten in gesprek ga over praktische wijsheid ontstaat al gauw het gesprek over hun opvattingen wat goed docentschap eigenlijk is.

Ons boek *Stevig (leren) staan* sluit goed aan bij de behoefte van docenten om hier handvatten bij te krijgen, zodat ze daar steeds op kunnen terugvallen in alles wat ze doen. Ik verwacht dat docenten er veel houvast in zullen vinden en dat het hen ook gaat helpen om er samen met collega's het gesprek over aan te gaan. Dat zou ik heel mooi vinden! Ik merk dat docenten graag met elkaar praten over "ons onderwijs"; niet alleen over de operationele zaken, waar op zich vaak weinig inspirerends van uitgaat.'

Niek: 'Concreet houvast bieden is inderdaad een belangrijke meerwaarde van het boek. Er is bijvoorbeeld een hoofdstuk over verschillende manieren waarop je aan professionele identiteit kunt werken met studenten. Eenvoudig gezegd: je kunt het als afzonderlijk onderdeel aan de orde stellen, maar je kunt het juist ook integreren in alles wat je doet. Het lijkt mij belangrijk dat docenten steeds meer leren kijken met een professionele identiteit-bril, bij alles wat ze met studenten aan het doen zijn. Dus vanuit de voortdurende vraag: wat betekent het leren van de vakinhoud in relatie tot de identiteitsontwikkeling van de student die later in dit beroep terechtkomt? Vakinhoud is immers informatie die een plek moet krijgen en dat krijgt pas vorm in het handelen. Kortom, dat raakt direct aan identiteit.'

Maar dit alles betekent nogal wat voor de docent! Ik verwacht dat het tot allerlei professionaliseringsvragen

Identiteit daagt uit die kleurrijkheid weer te zien, om mensen te zien voor wie en wat ze werkelijk zijn

gaat leiden onder docenten, om de ontwikkeling van professionele identiteit echt een plek te kunnen geven in het onderwijs.'

Manon: 'Mijn beeld is dat het vak van docent heel rijk is. Als docent kun je namelijk iets bijdragen aan de ontwikkeling van iemand; een ontwikkeling die al veel eerder begonnen is en die nog lang doorgaat nadat de student van de opleiding af is. Dat is toch wel een heel betekenisvolle bijdrage die je mag leveren! Als het vak van docent weer meer die kern raakt, waar het echt om te doen is, dan zou ik dat heel mooi vinden. Betekenisvol en goed werk, in één woord samen te vatten als: *hart!*'

Wat zouden jullie afsluitend willen meegeven aan de lezer?

Niek: 'Mijn stelling zou zijn: aandacht voor professionele identiteit is belangrijk voor de ontwikkeling van professionals, het maakt dat iemand echt stevig leert staan. Zonder dat waai je alle kanten op en heb je uit-

Manon Ruijters

Manon Ruijters werkt met name in vraagstukken over professionele ontwikkeling en organisatieontwikkeling. Dat doet zij met diverse partners in allerlei settings vanuit haar thuis haven Good Work Company. Sinds 2011 is zij werkzaam als lector aan de Aeres Hogeschool Wageningen, waar zij zich bezighoudt met professionele identiteit en organisatieontwikkeling. In 2017 werd zij hoogleraar Leren, ontwikkelen en gedragsverandering aan de VU.

Haar hart ligt bij het leren en werken van en met (vak)professionals in allerlei beroepsgroepen. Waar de ene beroepsgroep worstelt met grote tekorten, de volgende met de transitie naar een andere manier van werken, zoeken weer andere naar toekomstbestendigheid of bestaansrecht. In al die bewegingen speelt de vraag hoe je als professional – of als groep professionals – stevig staat een grote rol.

eindelijk niet de betekenis die je zou kunnen hebben in je werk.'

Désirée: 'In die enorme jachtigheid van de huidige tijd zou ik willen pleiten voor de gedachte: "Als je haast hebt, ga dan zitten!" Ruimte vinden in al die haast, om juist niet de makkelijke en snelle weg te kiezen maar zo'n thema als professionele identiteit voor jezelf te doorgronden. Omdat je dan pas echt verder komt. Kun je het ongemak verdragen van een "niet weten...?" In de waan van de dag vergeten we vaak daar bij stil te staan.'

Manon: 'We organiseren in deze wereld heel veel. Maar zodra je organiseert, perk je ook in en neem je kleur weg. Identiteit daagt uit om die kleurrijkheid weer te zien, om mensen weer te zien voor wie en wat ze werkelijk zijn. De vraag: Wie ben jij nou echt, wie wil jij zijn, zie ik jou echt zoals je bent? Als we daar meer oog voor zouden krijgen, dan zou dat toch mooi zijn? Dan kunnen mensen weer echt bloeien, waardoor je ook hun leervermogen aanspreekt en maximaliseert. Het is trouwens geen "luxe". Uiteindelijk hebben we die optimale ontwikkeling van professionals ook hard nodig, om alle transities waar we al in zitten en die nog gaan komen aan te kunnen.' ●

Dr. Isolde Kolkhuis Tanke is hoofdredacteur van O&O, eigenaar van onderzoeks- en adviesbureau Kolkhuis Tanke/duurzaam leren in organisaties, docent en begeleider aan de Open Universiteit en associate professor bij BSN. E-mail: isolde@kolkhuis-tanke.nl